

Методологічні проблеми культурної антропології та етнокulturології. – К.: НАМУ. – 2011. – С.310 – 319.

31. Павлюк С. Етнічна самоідентифікація сучасного міста: тенденції і прояви / С. Павлюк // Етнокulturальні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст. – Івано-Франківськ, 2004 р. – С.4 – 8

32. Паньків М. Трансформаційні етнокulturальні процеси українського міста і села: спроба виявлення тенденцій / М. Паньків // Етнокulturальні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст. – Івано-Франківськ, 2004 р. – С.12 – 16.

33. Сапеляк О. Формування національного культурного середовища сучасного українського міста / О. Сапеляк // Етнокulturальні процеси в українському урбанізованому середовищі ХХ ст. – Івано-Франківськ, 2004 р. – С. 21 – 23.

34. Кісь Р. Деякі соціокulturальні детермінанти мовленнєвої поведінки у міському середовищі / Р. Кісь // Матеріали до української етнології. – Вип. 1 (4). – К., 1995. – С. 220 – 231.

35. Наулко В. Село на нашій Україні: сучасний стан, проблеми, тривоги / В. Наулко // Народна творчість та етнографія. – К., 1992. – №4. – С. 3 – 12.

36. Народна культура українців: життєвий цикл людини: історико-етнологічне дослідження: у 5 т. / наук. ред. М. Гримич. – К.: Дуліби. 2010. – 568 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Момот Тіна Вігаліївна – аспірантка Українського етнологічного центру Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України.

Наукові інтереси: сільські мігранти в соціокulturальному просторі міста, антропологія міста.

УДК 930.2.(477) «1918»

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГАЛИЧНИНИ (1918 р.) У СПОГАДАХ СУЧАСНИКІВ.

Владислав ПАРХОМЕНКО (Миколаїв)

У статті на підставі мемуарної літератури висвітлюється польсько-українське політичне протистояння за Східну Галичину напередодні Листопадового повстання 1918 року.

Ключові слова: парламентська репрезентація, Галичина, автономія, спогади.

В статье на основании мемуарной литературы освещается польско-украинское политическое противостояние за Восточную Галичину накануне Ноябрьского восстания 1918 года.

Ключевые слова: парламентская репрезентация, Галичина, автономия, воспоминания.

In article on the basis of memoirs of the literature highlights the Polish-Ukrainian political prytystoyaniye for Eastern Galicia on the eve of the November uprising of 1918.

Key words: parliamentary representation, Galicia, autonomy, memories.

1 листопада 1918 року в Галичині увійшло в історію Української революції, як початок визвольних змагань на західноукраїнських землях. Проте збройному протистоянню в умовах розпаду Австро-Угорщини, передувала тривала та напружена україно-польська політична боротьба за майбутній статус галицьких земель. Висвітленню цієї проблеми саме крізь призму спогадів сучасників і присвячена пропонована стаття. Джерельною базою стали мемуари, насамперед представників галицького визвольного руху, а в майбутньому – політичних діячів ЗУНР Л. Цегельського, К. Левицького, М. Лозинського та інших.

Восени 1918 року, коли поразка Австро-Угорщини у світовій війні стала очевидною, черговою спробою досягнення порозуміння між українськими політиками та австрійським урядом щодо майбутнього Східної Галичини стала

активізація діяльності українських депутатів парламенту, т.зв. Української парламентської репрезентації (УПР), керівництво якою здійснював Є.Петрушевич. Однак єдності серед галицького політикуму не існувало. Так, очолюваний К. Левицьким Народний комітет (Львів), а також група депутатів з Буковини діяли окремо від УПР, не визнаючи монополії Є. Петрушевича та його репрезентації на відстоювання українських інтересів. М. Лозинський, що у своїх спогадах досить детально описує цей розкол між українцями, вказує, що він значно послабив їхню роль та можливості в парламенті [1, с. 22].

Більше того, М. Лозинський відкрито звинувачує діячів Української парламентської репрезентації в неспроможності виконання завдань щодо створення української держави й недопущення введення Східної Галичини до складу майбутньої Польщі. На його думку, репрезентація та її лідери зберегли ту саму тактику, яка призводила до попередніх невдач, а саме спроба досягнути порозуміння з австрійським урядом та угодницька позиція перед ним, недостатньо ефективного використання парламентської трибуни для захисту українських інтересів тощо. Наводячи текст промови Є. Петрушевича в парламенті 19 грудня 1917 р. в ході дебатів про допущення народів імперії до мирних переговорів, автор указує на відсутність у ній навіть натяку на власну державу, а можливість об'єднання австрійської України з Наддніпрянською видавалася лише у формі далекого ідеалу. Максимальне, чого домагалася в цей час репрезентація, – це автономія України в складі Австрії, а не Польщі [1, с.23].

Інакше характеризує в мемуарах діяльність УПР її учасник Л. Цегельський. Випускаючи з уваги 1917-й рік, він указує на ту значну роботу, яку провели члени цієї групи напередодні подій 1 листопада 1918 р., зокрема, на участь представників репрезентації в багатосторонніх переговорах з делегаціями інших слов'янських народів – хорватів, словенців, чехів, словаків щодо рекомендацій імператору Карлу I про зміну державної структури імперії в цілому. Він також наголошує, що розбіжності між українськими групами не були такими сильними, і в переговорах з імператором Карлом I щодо майбутнього держави спільно виступили віце-президент парламенту Ю. Романчук, голова Української парламентської репрезентації Є. Петрушевич, представник від Буковини М. Василько та голова львівського Народного комітету К. Левицький [2, с. 26 – 27].

Одночасно Л. Цегельський у мемуарах відкидає й звинувачення сучасників щодо небажання лідерів УПР надалі відстоювати ідею об'єднання Галичини з наддніпрянською Україною. Причиною таких дій своїх соратників він називає саме ситуацію в Києві, де при владі перебував проросійський гетьман П. Скоропадський, проти якого вже встигла сформуватися опозиція з числа українських соціалістичних партій. На думку автора спогадів, будь-який антигетьманський переворот мав неодмінно призвести до захоплення України більшовиками, що звичайно ніяк не суміщалось з планами існування єдиної, соборної держави [2, с. 30].

Важливим заходом, проведеним УПР на початку 1918 р., стала нарада 25 березня, на яку було скликано представників усіх політичних партій Галичини. Предметом наради стало вирішення питання щодо організації національних сил. На нараді були присутні 500 депутатів, що засвідчує зацікавленість у поставлених питаннях усіх політичних сил регіону. Резолюція, прийнята на цій нараді, містила низку положень, зокрема щодо визнання Брестського миру як першого кроку до української державності, чергового наголошення на невідривності українських земель від Австро-Угорщини, вимога остаточно відокремити королівство Галичини від польської адміністрації та перетворення Галичини й Буковини в окремий державний організм [3, с. 8 – 11]. Ця нарада продемонструвала ту розбіжність, яка існувала ще на початку 1918 р.

щодо майбутнього українських земель у різних соціальних прошарках Галичини. Якщо молодь та військові, особливо Січові стрільці, виступали передусім за незалежну соборну Україну, то парламентарії та партійці до останнього трималися федералістської позиції щодо майбутнього устрою Австрійської імперії [4, с. 28 – 29].

Протягом літа – початку осені 1918 р. в середовищі УПР розроблялися різні проекти майбутньої української державності на Галичині як у складі Австрії, так і як незалежної країни. Особливо помітно це стало тоді, коли поразка країн Центрального блоку у світовій війні виявилася досить очевидно. Тим більше, що на міжнародній арені серед лідерів Антанти ставлення до майбутнього Австро-Угорщини поступово змінювалося. Якщо на початку 1918 р. пріоритетним видавався проект американського президента В. Вільсона про збереження Австрійської імперії як федеративної держави із широкими повноваженнями всіх національних меншин, то в подальшому більшої ваги став набувати проект французького прем'єра Ж. Клемансо щодо повного розгрому Австрії та її розподілу на низку незалежних держав. І чим далі тягнулася війна, тим реалістичнішим ставав саме французький проект, у якому були впевнені чехословаки, поляки та південні слов'яни [1, с. 26].

Одним із заходів розробки проекту майбутньої співпраці Галичини з Антантою був проект створення в складі антантівської армії українського легіону з військовополонених українців-галичан на Італійському фронті. Автором його став редактор "Діла" В. Панейко, котрий ще у квітні 1918 року виїхав до Швейцарії і там уступив у зв'язки з представниками Антанти [2, с. 32]. Для реалізації цього проекту він повернувся до Львова й вів переговори з К. Левицьким та Є. Петрушевичем про фінансування такої діяльності. Однак, отримавши відмову від обох політиків, В. Панейко змушений був повернутися до Швейцарії ні з чим. При цьому Є. Петрушевич відкрито заявив, що він не братиме участі в таких заходах, адже вважає їх зрадою Центральному блоку, засвідчивши таким чином ще раз позицію УПР щодо автономії України в складі Австрії [3, с. 52-54].

Але політика вичікування української верхівки врешті-решт дала збій. Про це однозначно вказують більшість мемуаристів, котрі висвітлюють події жовтня 1918 р. [5] У цей час військова та політична кризи Австро-Угорщини стала настільки очевидною, що навіть українські політики змушені були змінити свою тактику вичікування й перейти до відкритих вимог. Так, ще 22 вересня 1918 р. у великому залі Народного Дому у Львові відбулося маніфестаційне віче українців, що стало протестом жителів міста проти приєднання Галичини до Польщі. Окрім простих громадян, на віче були присутні К. Левицький (котрий вмістив у свої мемуари опис цієї події), секретар Народного комітету С. Баран, письменник М. Левицький, доктор Л. Цегельський та інші відомі персони. Основною ідеєю зборів була вимога виконання австрійським урядом усіх зобов'язань перед Українською Державою відповідно до Брестського договору, а також зобов'язань із створення автономного українського коронного краю в самій Австрії. Ключовою темою віча стала ідея єдності всіх українських земель. І хоч у черговий раз було наголошено на вірності ідеям автономізму, все яскравіше проступала ідея власне української соборної держави [3, с. 97 – 98].

Наступним кроком відходу від попередньої політики стали парламентські дебати у Відні, що розпочалися 1 жовтня 1918 р. Діяльність українських парламентарів на цій сесії досить детально висвітлив у своїх мемуарах М. Лозинський. Основою для дебатів стало оголошення унії Австрії з Польщею, що вкотре підкреслило ігнорування австрійцями всіх українських проектів. У відповідь 4 жовтня у своєму виступі голова УПР Є. Петрушевич уперше відкрито пригрозив розривом з Австрією в разі відмови від поділу Галичини на українську

та польську частини. Ще більш радикальним став виступ К. Левицького, котрий чітко заявив, що шлях українців веде не до Варшави, а до Києва [3, с. 105]. Більше того, у його промові читалося попередження про рішучість українців збройним чином відстоювати свої права й не допустити переходу в “польське рабство”. Підсумував же прагнення української сторони депутат від соціал-демократів С. Вітик, який заявив, що українці обрали свій шлях, і він веде до “з’єднання вільної України” [1, с. 27].

Така позиція українських парламентаріїв не лише наочно продемонструвала іншим депутатам рішучість української сторони, а й фактично підштовхнула їх самих до реальних справ із забезпечення власної державності. Як згадує у своїх мемуарах Л. Цегельський, українці стали грати в подвійну гру, з одного боку, засвідчуючи свою вірність Габсбургам, а з другого – готуючи переворот [2, с. 34]. Однак, як і кожна конспірація, ця не могла тривати вічно, тим більше, що події та публічні заяви змушували діяти більш рішуче. Через це 10 жовтня 1918 р., у Відні було проведено нараду УПР, на яку зібралися всі українські депутати разом з П. Вітиком, митрополитом А. Шептицьким та депутатами з Буковини, очолювані М. Васильком. Рішенням цієї наради, прийнятим одноголосно, стало скликання 19 жовтня 1918 р. до Львова представників усіх українських областей Австро-Угорщини для створення власного керівного органу – Української Національної Ради, яка буде уповноважена проголосити й провести в діло право самовизначення українського народу на його західних землях [3, с. 105–106].

Потрібно сказати, що не лише парламентарі розпочали роботу із переходу влади в Галичини до українського керівництва. Такі ідеї були наявні й серед українських військовиків – як солдатів, так й офіцерів. І якщо парламентарі більше уваги приділяли саме організаційним моментам: щоб нікого не образити й провести заходи в законному полі, то військові готували більш практичні проекти. Як зазначає у своїх мемуарах В. Габсбург, ще 15 жовтня до нього приїхали два українських офіцери з Галичини й повідомили йому що українці готуються перейняти владу в регіоні. Більше того, ними обговорювалися реальні заходи, зокрема план знищення мосту через р. Сян, що мало забезпечити неможливість швидкої відповіді поляків [6]. Ця згадка засвідчує, що плани стосовно військового перевороту готувалися не перший день, і військові реально розцінювали можливість перемоги. А той факт, що про свої плани вони доповіли хоч і прихильному до українців, але все ж таки представнику правлячої династії, засвідчує, що ніхто з них не розглядав можливість реальної протидії з боку австрійської влади та й саму можливість подальшого існування Австрійської імперії.

Тож можна говорити про те, що на середину жовтня 1918 р. більша частина українського суспільства та особливо його політично активні прошарки були готові до радикальних змін, прагнули й надалі боротися за українську державність на всіх рівнях.

Подальші події в Австро-Угорщині розвивалися досить швидко, і що головне, на руку українській стороні. Так, 6 жовтня на Буковину для поповнення було переведено з Великої України частину підрозділів Січових стрільців – найбільш національно свідомої частини українських військових, що могли стати головною опорою нової влади [6]. А 16 жовтня 1918 р. зникла й остання перепона для скликання національних зборів – імператор Карл I Габсбург опублікував свій маніфест, у якому сам закликав кожне “плем’я” в країні створити свій власний державницький організм [3, с. 109]. Передбачалося для всіх народів, котрі прагнули увійти до складу нової, перебудованої Австрії (а українці декларативно належали саме до таких), необхідність створення власних Національних Рад, котрі мають займатися справами свого народу. Проголошення цього указу

ставило під сумнів правове підґрунтя від польської сторони, адже тепер дії українців відбувалися не самовільно, а відповідно до імператорського маніфесту. Треба правова сторона можливості проведення зборів не приховувала самого антиукраїнського духу документа. Розрахований він передусім на поляків, цей маніфест ще раз підкреслив їхнє право на створення власної держави й лише висловлював надію щодо унії Польщі з Австрією. Він практично повністю ігнорував інтереси українців не тільки Галичини, а й тих регіонів що до неї не належали, насамперед Холмщини, Підляшшя та Закарпаття. Опублікована в “Ділі” відповідь української сторони, складена в дусі УПР, чітко зазначала, що за таких умов українці не бачать для себе перспективи. Лише відокремлення українських регіонів від Польщі й здійснення їхнього повноцінного захисту від колонізації дасть змогу виправдати дії українців із збереження союзу з Австрією [1, с. 28].

Ураховуючи все вищезгадане, Всенародний конгрес Східної Галичини, котрий відбувся 19 жовтня 1918 р., перетворився на вирішальну політичну подію цієї доби.

Сам цей захід доволі детально описаний більшістю мемуаристів, учасників конгресу К. Левицьким, Л. Цегельським, М. Лозинським та ін. Зокрема, вони зазначають, що на зібранні були присутні практично всі представники української політичної верхівки, а головував голова УПР Є. Петрушевич. Однак тривало воно не довго. Голова зачитав прийняті напередодні постанови про утворення Української Національної Ради та її статут, постанову про проголошення незалежності всіх західноукраїнських земель. Спроба соціал-демократів нав'язати дискусію з приводу подальших відносин з Великою Україною та щодо проведення соціальних реформ завершилася невдачею – конгрес було закрито [1, с. 31].

Але не всі політичні сили були задоволені таким завершенням конгресу. Як засвідчує у своїх спогадах О. Кузьма, того ж дня прихильники соборності українських земель зібралися на окрему нараду. Її рішенням стало відправлення до Києва власної делегації із заявою про прилучення українських земель Австро-Угорщини до Наддніпрянщини [7, с. 109]. Наголошенням цього факту автор показав, що із самого моменту виникнення української влади вона не була єдиною, і вже в жовтні 1918 р. виявився розкол на дві групи – прибічників власне галицької незалежності й тих, хто виступав за єдину, соборну українську державу.

Головним же результатом конгресу стало проголошення прокламації Національної ради, у якій було задекларовано курс на самостійну української державу на території Східної Галичини. Ураховуючи той факт, що більшість членів Національної Ради на чолі з Є. Петрушевичем мали від'їхати до Відня на переговори з австрійським урядом, було створено також львівську делегатуру УНРади, очолювану К. Левицьким, котра мала на місці вирішувати питання щодо процедури переходу влади до національного уряду й фактично готувати військовий переворот, котрий і відбувся 1 листопада [2, с. 34].

Проте боротьба за проголошену незалежність не обмежилися Конгресом 19 жовтня 1918 р. Наступні тижні тривала робота із практичного впровадження його рішень. У Відні розпочала переговори група УНРади, очолювана безпосередньо Є. Петрушевичем. Однак австрійський уряд у характерній для себе манері затягував переговори щодо визнання статусу української держави та повноважень Української Національної Ради. Лише на 30 жовтня була призначена зустріч з главою уряду Лямашем, на якій українська делегація мала представити свої вимоги та бачення ситуації [2, с. 40]. Відповідно таке затягування негативно позначалося й на ситуації у Львові, де делегація на чолі з К. Левицьким не мала можливості перейняти реальну державну владу в Східній

Галичині та створити військову організацію, хоча план цих заходів уже був розробленим у Відні і переданим до Львова [3, с. 128 – 129].

Таке затягування часу було вигідно іншій стороні – полякам. 18 жовтня, майже одночасно з українцями, поляки створили Польський національний комітет на чолі з Р. Дмовським, що відразу висловив претензії на Познанщину, Західну Білорусію та Галичину. Маючи достатні гарантії від австрійської сторони про майбутнє створення власної держави та входження усїєї Галичини до її складу, вони не поспішали зі створенням додаткових представницьких інституцій, адже й так більша частина адміністрації в Галичині була в їхніх руках. Лише 28 жовтня 1918 р. в Кракові відбулася нарада польських депутатів, на якій було засновано Польську ліквідаційну комісію, яка претендувала на контроль над усім регіоном, а 1 листопада комісія мала приїхати до Львова й перейняти в австрійських урядовців усю владу. За таких умов вичікування відповіді з Відня було політично смертельним для Української Національної Ради, яка могла втратити владу, навіть не отримавши її. Отже, як зазначає у своїх мемуарах К. Левицький, наближався конфлікт, який мав вирішити: хто ж буде господарем у Східній Галичині [3, с. 120]. Попереду було Листопадове повстання та україно-польська війна 1918 – 1919 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Лозинський М. Галичина в роках 1918 – 1920. / Михайло Лозинський. – Відень: Український Соціологічний Інститут, 1922. – 228 с.
2. Цегельський Л. Від легенд до правди: Спомини про події в Україні зв'язані з Першим листопада 1918 р. / Лонгин Цегельський. – Львів: Свічадо, 2003. – 336 с.
3. Левицький К. Великий Зрив. До історії української державності від березня до листопада 1918 р. на підставі споминів та документів / Кость Левицький. – Львів: Червона Калина, 1931. – 152 с.
4. Кучабський В. Від первопочинів до Проскурівського періоду / Василь Кучабський. / Історія січових стрільців: Воєнно-історичний нарис. – К.: Україна, 1992. – С.12 – 201.
5. Левицький К. Розпад Австрії і українська справа.(Політичні спомини з р. 1918) / Кость Левицький // Воля. – Відень. – 1920. – Т.3. - № 1. – С.8 – 13; № 2. – С.54 – 59.
6. Габсбург В. Автобіографія / Вільгельм Габсбург – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.rulit.net/tag/biography-memoirs/avtobiografija-get-192070.html>
7. Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. / О. Кузьма. — Львів: Накладом автора, 1931. – 448 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пархоменко Владислав Анатолійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Наукові інтереси: історіографія, джерелознавство та методи історичного дослідження.

УДК [316.347+303.8](477.54/.6)

ІДЕНТИФІКАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА СЛОБОЖАНЩИНІ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ТЕМИ

Олена ПІСКУН (Київ)

У статті проаналізовано джерела, у яких розкрито особливості етноідентифікаційних процесів узагалі та ідентичності населення Слобідської України зокрема. До окремої групи публікаційних матеріалів віднесено присвячені пріоритетним факторам: а) мова; б) релігія; в) етнокультура.

Ключові слова: Слобожанщина, ідентифікація, джерела, мова, релігія, етнокультура.

В статье проанализированы источники, в которых раскрыты особенности этноидентификационных процессов в общем и идентичности населения Слободской